

Jens Rasmussen

En socialkonservativ samfundsrevser – Biskop H.L. Martensen og sekulariseringen, University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences 662, Odense, Syddansk Universitetsforlag, 2025, 250 kr.

Biskop Hans Lassen Martensen (1808-1884), der var biskop over Sjælland fra 1854 til sin død, står som en af de helt centrale skikkelser i 1800-tallets kirkehistorie. Hans embedsperiode faldt sammen med en tid, hvor det, der havde været enevældens statskirke, efter indførelsen af Grundloven i 1849 måtte finde sig til rette i en rolle, der, om ikke var helt ny, så heller ikke helt den samme.

Martensen var også en konservativ tænkter, som insisterede på en sammenhæng mellem kirke, kristendom, etik og politik og kom på den måde til at spille en rolle i de principielle, politisk ladede – tør man sige åndelige – debatter, som prægede det danske samfund ikke mindst i sidste fjerdedel af 1800-tallet.

Man kan til gengæld også argumentere for, at Martensen har stået i skyggen af de teologiske strømninger og personligheder, som han bekæmpede. For Martensen var det i almindelighed vækkelsesbevægelserne, men også specifikt N.F.S. Grundtvig og Søren Kierkegaard, der i modsætning til Martensen har fået et ganske umådeligt efterliv.

Det er i denne sammenhæng, kirkehistoriker Jens Rasmussens bog *En socialkonservativ samfundsrevser – Biskop H.L. Martensen og sekulariseringen* skal læses. Som allerede titlen lægger op til, er her tale om en historie, der åbner sig mod en samfundsmæssig og politisk kontekst. Dette indebærer et fokus på Martensens social- og samfundsetik.

På samme måde som Martensen altså nedbrød det skel mellem kirke og samfund, som netop blev bygget op i hans tid, nedbryder Jens Rasmussens bog ganske velgørende skellet mellem kirkehistorie og almindelig Danmarkshistorie.

Dette betyder ikke, at Jens Rasmussen ser bort fra de indre kirkelige debatter. Her behandles f.eks. dåbssynet, kirkens styrelse og forholdet til de førnævnte vækkelsesbevægelser, her ikke mindst grundtvigianismen. Det er dog karakteristisk, at det her i høj grad drejer sig om temaer der bliver aktuelle på baggrund af samfundets udvikling.

De centrale begreber i bogen er sekularisering og individualisering. Enevældens stat havde været forpligtet på at opretholde landets lutherske trosenhed. Grundloven videreførte dette i en "svag" udgave, hvor man på den ene side understøttede det, der nu var en folkekirke, samtidig med, at man støttede religionsfrihed. Dermed var kirkens og kristendommens status principielt forandret. Parallelt hermed foregik en individualisering, hvor ifølge Jens Rasmussen "det afgørende valg ligger ved individerne ved personlig tilslutning til et trossamfund". Det var denne individualisering, der gav sig udslag i vækkelsesbevægelserne. Martensen ville opretholde så

meget som muligt af den lutherske trosenhed og var kritisk over for begge bevægelser.

For Martensen var kristendommen ikke et privat anliggende. “Sædeligheden har sine *sidste* Grunde i Religionen, i det Menneskeliges Sammenhæng med det Guddommelige.” Det var denne tankes indre sammenhæng og ydre konsekvenser, Martensen udfoldede i *Den christelige Etik* (1871) og i skriftet *Socialisme og Christendom* (1874), som er helt central i Jens Rasmussens fremstilling.

Her udlægger Martensen en “kristen socialisme”, som var oppositionel i forhold til den liberalisering af økonomien (og moralen), der prægede sidste halvdel af 1800-tallet. Teologien var eksplicit politisk. Og mens den i forhold til det sædelige må beskrives som udpræget konservativ, har man ofte fremhævet, hvorledes hans økonomiske tænkning peger i retning af socialisme.

Det var jo også det begreb, han selv anvendte. Dog beskrev han den også som konservativ. Det drejede sig blandt andet om at sikre den voksende arbejderklasse muligheden for at realisere et godt – og dydigt – liv.

Jens Rasmussen lægger i forlængelse af en indsigtfuld og klar udlægning af denne kristelige socialisme herefter vægt på dens forbindelse til Socialdemokratiets socialpolitik under K.K. Steincke, der stod bag den store socialreform i 1933, der ofte opfattes som et forstadium til velfærdsstaten. Jens Rasmussen viser her, at den kristne K.K. Steincke i sin ungdom havde været påvirket af højskolelæreren og socialdemokraten Fernando Linderberg, som igen var influeret af Martensen.

På den måde er Martensen ikke en perifer skikkelse i dansk politisk tænkning, men i virkeligheden ganske central. Også han fik sin virkningshistorie.

Spørgsmålet er så, om Jens Rasmussen ved så kraftig at betone denne forbindelse, kommer til at gøre Martensen til en slags proto-socialdemokrat? Altså ligger der en fare for at skrive Martensen ud af den mere konservative økonomiske position, som han også synes at være funderet i i sin egen samtid. Den ser man eksempler på i såvel politisk konservatisme i Europa samt herhjemme i Højre, der i Jens Rasmussens fremstilling måske lidt for nemt kategoriseres som liberalt. Desuden ses den i den kristelig kritik af kapitalisme og liberalisme, som blev formuleret i den katolske kirke kulminerende i 1891 med Leo d. 13's *Rerum Novarum* og senere udfoldet i kristendemokratisk tænkning. Dette er blot et spørgsmål til eftertanke, som man kan tænke videre over, når man har læst Jens Rasmussens oplysende og interessante værk.

Christian Egander Skov